

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ДОСТЪП ДО УНИВЕРСИТЕТИТЕ ЗА ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

ОБ МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА УСЛУГИ ЗА ПОДДРЪЖКА В СИСТЕМИТЕ НА ВУЗ

Проект АТУ „Достъп до университетите за хора с
увреждания “

Референтен No 2019-1-BG01-KA203-062530

VARNA FREE UNIVERSITY MASARYK
UNIVERSITY

Consiglio
Nazionale delle
Ricerche

RAPIV

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър “(ВСУ)

Masaryk University (MUNI)

National Research Council (CNR)

Foundation „Institute for Regional Development“ (FiRR)

Регионална агенция за предприемачество и иновации – Варна (РАПИВ)

Май 2022

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ПРАВНА РАМКА	4
Пример за дефиниция на целта на ВУ	4
Пример за широка дефиниция на целта	4
Пример за тясна дефиниция на целта	5
Примери за дефиницията на отговорностите на ВУ	7
Пример за дефиницията на непряката отговорност на ВУ	7
Модел А (повлиян от медицинския подход):	7
Пример за дефиницията на пряката отговорност на ВУ	7
Модел Б (по-съвместим със социалния подход):	7
2. УНИВЕРСАЛЕН ДИЗАЙН ЗА УЧЕНЕ (УДУ)	9
Универсален дизайн най-общо означава:	9
Универсален дизайн за учене (УДУ) означава:	9
Правно ограничение на достъпността на учебните програми	10
Непреодолима граница на УДУ:	11
Индивидуално приспособяване (разумно приспособяване)	11
3. КОНТРОЛЕН СПИСЪК ЗА ДОСТЪПНОСТ	13
3.1. Контролен списък, подреден по среди и процеси	13
3.1.1. Достъпна физическа среда	13
универсален дизайн за учене	13
индивидуално приспособяване	13
3.1.2. Достъпна виртуална среда	14
универсален дизайн за учене	14
индивидуално приспособяване	14
3.1.3. Достъпна визуална комуникация (документи)	15
универсален дизайн за учене:	15
индивидуално приспособяване:	15
3.1.4. Достъпна аудио комуникация	16
универсален дизайн за учене	16
индивидуално приспособяване за хора с увреден слух	17
3.1.5. Методи на преподаване, учене и оценяване	17
универсален дизайн за учене	17
индивидуално приспособяване	18
3.2. Контролен списък, подреден по вид увреждане	20
3.2.1. Студенти с зрителни увреждания	20
Достъпна физическа среда	20
Достъпна виртуална среда	20

<i>Достъпна визуална комуникация</i>	20
<i>Достъпна аудио комуникация</i>	21
<i>Методи на преподаване, учене и оценяване</i>	21
3.2.2. Студенти със слухови увреждания	22
<i>Достъпна физическа среда</i>	22
<i>Достъпна виртуална среда</i>	22
<i>Достъпна визуална комуникация</i>	23
<i>Достъпна аудио комуникация</i>	23
<i>Методи на преподаване, учене и оценяване</i>	24
3.2.3. Студенти с двигателни увреждания	24
<i>Достъпна физическа среда</i>	24
<i>Достъпна виртуална среда</i>	25
<i>Достъпна визуална комуникация</i>	25
<i>Достъпна аудио комуникация</i>	26
<i>Методи на преподаване, учене и оценяване</i>	26
3.2.4. Студенти с различия в ученето	26
<i>Достъпна физическа среда</i>	26
<i>Достъпна виртуална среда</i>	27
<i>Достъпна визуална комуникация</i>	27
<i>Достъпна аудио комуникация</i>	27
<i>Методи на преподаване, учене и оценяване</i>	28
3.2.5. Студенти с психологически и други затруднения	28
<i>Достъпна физическа среда</i>	28
<i>Достъпна виртуална среда</i>	28
<i>Достъпна визуална комуникация</i>	29
<i>Достъпна аудио комуникация</i>	29
<i>Методи на преподаване, учене и оценяване</i>	29

1. ПРАВНА РАМКА

Правната основа за всяко европейско ВУ се представлява от съществуващите европейски и местни правни стандарти. Пример за техни анализ за проблемите с достъпността в случая с Чешката република е тук./ [here](#).

Въз основа на тези стандарти е необходимо ясно да се дефинират:

- 1. какво трябва да се постигне правно и по същество -** съществуващите европейски и местни стандарти определят необходимия минимум, собствените стандарти на ВУ могат да надхвърлят съществуващата рамка, когато съществуващата правна рамка не съществува или е твърде неясна, като пример в МУ е:
 - [Rector's directive No. 9/2014 on the Studies of Persons with Special Needs at Masaryk University](#) (тази директива определя основните принципи на достъпна учебна среда заедно с ключови точки, като специални нужди, процедура за прием, обхват на компетентност и др.; за контекста е полезен поглед към общите правила за обучение и изпити на [MU Study and Examination Regulations](#));
 - [Rector's directive No. 8/2014 on Ensuring Accessibility to Masaryk University for Persons with Disabilities](#) (тази директива очертава принципите на достъпност в самия университет);
- 2. кои институции и органи на ВУ отговарят** за постигане на целите, определени в т. 1 и в какъв срок;
- 3. какви финансови средства са на разположение на отговорните институции за преобразуването на ВУ** за постигане на планираните цели;
- 4. кой е отговорен за устойчивостта на резултатите** от преобразуването, описано в точка 1 и за всяко по-нататъшно развитие;
- 5. какво финансиране е налично за устойчивост и за по-нататъшно развитие.**

Пример за дефиниране на целта на ВУ

Пример за широка дефиниция на целта

ВУ се присъединява към принципите на образованието за всички. За да се постигне тази цел, е необходимо да се избягва обективно или субективно изключване, с което всички участващи в образованието, т.е. кандидати,

студенти, завършили, преподаватели, изследователи, административен и технически персонал на училищата, се сблъскват:

1. загубата на живот и перспективи за кариера, необходими за образование и работа;
2. правната, физическата или икономическата невъзможност за кандидатстване за обучение по определена образователна програма или за работа в определена област;
3. невъзможност за участие в определена образователна програма по предвидения начин или за извършване на работа в определена област на обучение поради начина, по който е проектирано направиението или е организирана работата;
4. от възприемана или действителна липса на смисленост и ефективност на предлаганото образование;
5. правната непризнаваемост на образование, получено в друга институция.

Имайки предвид тези рискове, ВУ се стреми да предотврати всички неравенства, които възникват във висшето образование поради следните причини:

- a. увреждания, дължащи се на медицински или психични заболявания (изключване типове 1, 3 и 4 по-горе),
- b. расови, етнически или национални особености (изключване на всички типове),
- c. език и култура (изключване типове 1, 3, 4, 5),
- d. религиозни нагласи (изключване типове 1, 3 и 4),
- e. политически и други обществени нагласи (изключване типове 1, 2 и 4),
- f. благосъстояние, икономически статус и социален произход (изключване тип 2),
- g. пол и специфична сексуална ориентация (изключване тип 1),
- h. бременност и родителство (изключване типове 2, 3, 4),
- i. специфичен правен статут, включително временни ограничения на определени права, които не са несъвместими с образованието (изключване тип 2).

Пример за тясна дефиниция на целта

ВУ се присъединява към принципите на образованието за всички. За да се постигне тази цел, е необходимо да се предотврати изключването, което бъдещите студенти или студенти страдат в резултат на увреждане поради здравословни или психични особености, което се проявява чрез загуба на живот и перспективи за кариера, необходими за образование, или

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

невъзможност за участие в очаквания начин на обучение в конкретна образователна програма поради начина, по който е проектиран курсът.

Този документ продължава да се фокусира върху предотвратяването на рискове от изключване, свързани с увреждания, дължащи се на медицински или психични заболявания (посочени в тясната дефиниция), но приема широка правна дефиниция, а именно ситуация, при която ВУ е наясно, че тези рискове са просто част от много по-широко цяло, което ВУ трябва да разгледа едновременно, но което не е в центъра на този документ.

Примери за дефиницията на отговорностите на ВУ

За концепцията за достъпност във висшето образование вижте публикацията [Inclusive Higher Education](#).

Пример за дефиницията на непряката отговорност на ВУ

Модел А (повлиян от медицинския подход):

- отговорността за подреждането на услугата се полага по-скоро на студента, отколкото на ВУ (*те знаят по-добре*)
- университетски съветници:
 - дават съвети как да организират услуги, но не предлагат самите услуги (които обикновено се предоставят от доброволци, НПО или други външни доставчици на услуги),
 - осигуряват допълнително време по време на тестове или изпити и
 - също условия за работа на външния обслужващ персонал (ако е поканен от студента)
 - училището обикновено не чувства отговорност за вида и качеството на услугите (просто иска обратна връзка)

Пример за дефиницията на пряката отговорност на ВУ

Модел Б (по-съвместим със социалния подход):

- отговорността за организирането на услугата е възложена на ВУ, а студентът с увреждания е ключов участник в процеса на вземане на решения
- ВУ създава:
 - **универсален дизайн за учене** и
 - в допълнение, предлага **разумно индивидуално приспособяване**, когато е необходимо,
- както консултирането, така и услугите се предоставят от самото ВУ, ако е възможно,
- качеството на услугите се контролира от ВУ, а не само от катедрата или преподавателя, тъй като някои видове дейности могат да се предоставят само с помощта на други отдели или екипи

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

- може да се организира специално обучение за студенти с увреждания като допълнение/заместване на редовното преподаване в някои курсове, ако е необходимо

Модел В може да бъде както **централизиран** (във ВУ един централен екип или орган отговаря за всички стъпки, споменати по-горе), така и **децентрализиран** (повече екипи и лица са отговорни за услугите, обикновено от факултети и/или отдели), но ключовите условия са:

- отговорността за всяка стъпка е ясно посочена в писмен документ;
- всички части на тази система за поддръжка се контролират от ВУ, за да се избегнат несъответствия и пропуски;
- разходите както за консултиране, така и за услуги са изяснени и парите са ясно разпределени, за да се избегне рискът, че отговорните лица са склонни да сведат до минимум своя ангажимент.

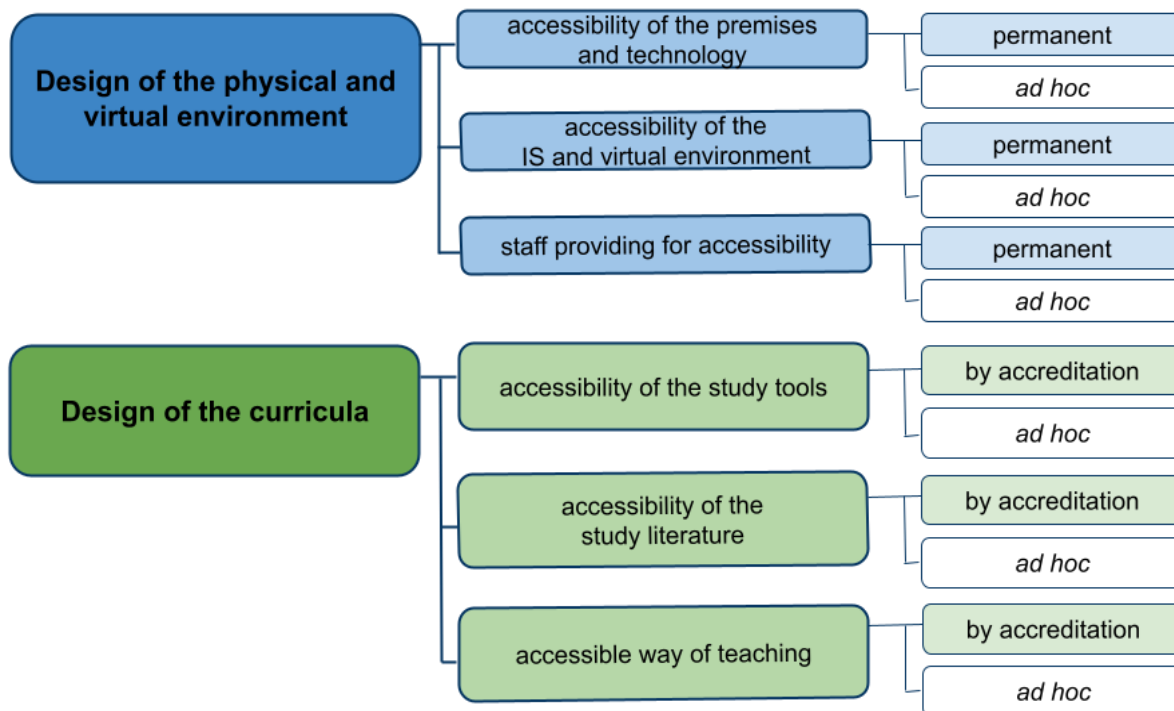
2. УНИВЕРСАЛЕН ДИЗАЙН ЗА УЧЕНЕ (УДУ)

Универсален дизайн най-общо означава:

- проектирането на продукти и среди, които могат да се използват от всеки, до възможно най-голямо разширение, без необходимост от индивидуални адаптации или специални помощни средства
- принципите на Универсалния Дизайн са:
 - справедливо използване
 - гъвкавост при използване
 - просто и интуитивно използване
 - забележима информация
 - толерантност към грешки
 - ниско физическо усилие
 - размер и пространство за подход и използване

Универсален дизайн за учене (УДУ) означава:

- **универсален дизайн на ВУ като институция**, т.е. както физическа, така и виртуална среда, достъпна за всички (включително уменията на персонала да предлага услуги и съвети как да се използва средата);
- **универсален дизайн на учебните програми**, т.е. комуникационни канали, инструменти и методи, включително ясно определени целеви групи, предпоставки, изисквания по време на учебния процес и **достъпни и използвани източници на информация**.

Правно ограничение на достъпността на учебните програми

- по подразбиране се предполага, че всички учебни програми са достъпни за всички;
- не е против принципа на образованието за всички, ако в конкретни случаи ключовият принцип на учебната програма изисква специфично умение (като определен интелект, опит, сензорно или тактилно възприятие и т.н.) на кандидатите и следователно не всички кандидати са допустими;
- обаче гореспоменатото изискване трябва да бъде ясно посочено от самото начало (не *ad hoc* – към това) и публикувано, за да може всеки да провери дали такава предпоставка има смисъл;
- в тези специфични ситуации, ВУ проверява единствено съвместимостта на кандидата с учебната програма, а не съвместимостта с възможна професионална дейност (тъй като те могат да варират във времето и в зависимост от непредсказуем контекст).

Приобщаващи методи на преподаване, учене и оценяване:

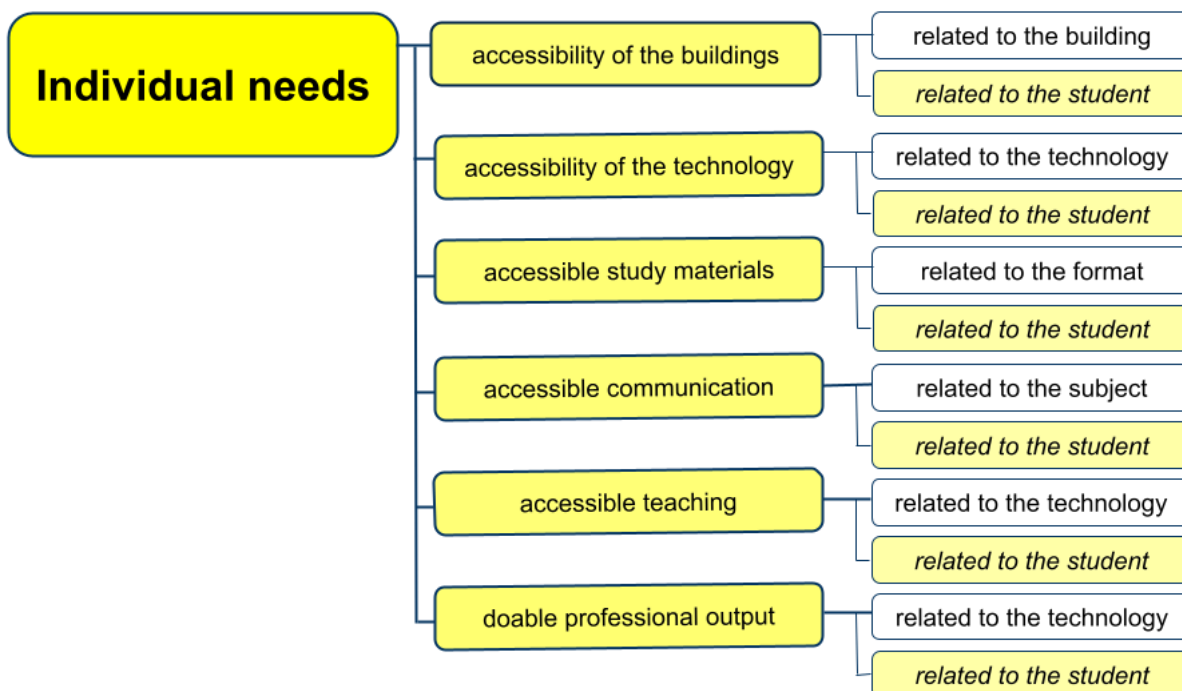
- множество начини за ангажиране (за мотивиране на обучаемите),
- множество начини за представяне (за справяне с различни нужди и предпочитани стилове на обучение),
- множество начини за действие и изразяване (за оптимизиране на учебните процеси и предлагане на различни опции за демонстриране на знания и умения).

Непреодолима граница на УДУ::

Ако параметър на характеристика, необходим за една група потребители, създава бариера за друга група, той не трябва да бъде включен в универсалния дизайн; по този начин може да се предложи като алтернатива или да се реши чрез индивидуално приспособяване.

Индивидуално приспособяване (разумно приспособяване)

Индивидуалните приспособявания трябва да обхващат всички ситуации, които не могат да бъдат обхванати от универсалния дизайн (обикновено, ако необходимата функция не помага на всички, но създава бариера за някого).

Необходими са спомагателни образователни професии, за да позволят тези приспособявания, например:

- специалисти по **помощни технологии**,
- **специалисти по методология в различни академични области** по отношение на конкретната група потребители (напр. геометрия за слепи, логика за глухи и др.)
- специалисти в **създаването на учебни материали** в специфичен код (например книги по тактилна геометрия, философия на местния жестомимичен език и др.)
- **комуникационни посредници** в специфични кодове (например дигитализация на визуални документи, разпространение на алтернативни документи чрез онлайн библиотеки, превод на жестомимичен език, визуализация на говоримия език и др.)

3. КОНТРОЛЕН СПИСКЪК ЗА ДОСТЪПНОСТ

3.1. Контролен списък, подреден по среди и процеси

Най-често срещаните характеристики на (а) универсален дизайн за учене и (б) бариери, които трябва да бъдат разрешени като индивидуални условия, са описани в [chapter 2.6](#) of the guidebook *Inclusive Higher Education*.

3.1.1. Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - **международните стандарти за изградена среда**, които трябва да се спазват: [ISO 21542:2021 Building construction — Accessibility and usability of the built environment](#)
 - в допълнение към стандарта ISO, националните стандарти трябва да бъдат проверени, особено що се отнася до достъпността и използваемостта на оборудването
 - тези стандарти (както международни, така и национални) не могат да предложат повече от универсалния дизайн, ето защо ключовият момент за осигуряване на достъп до околната среда е **системното наблюдение на ситуацията и публикуване на точна информация** относно параметрите на околната среда (не само достъпна обща оценка /недостъпна), за да помогнете на хората да направят своята индивидуална оценка онлайн, вижте [MU Virtual Guide](#)
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуалните корекции на сгради (временни платформи, преносими стълбищни асансьори и др.) могат временно да надхвърлят универсалния дизайн
 - временните или индивидуални корекции на мебели и техническо оборудване (регулируеми мебели, регулируеми светлини, лабораторно оборудване, работещо алтернативно) представляват много чувствителен въпрос, тъй като те трябва да са съвместими с мерките за сигурност, валидни за конкретната професионална среда
 - транспорт при поискване (таксите, достъпно за инвалидни колички, моторно катерене по стълби и др.), трябва да се предлага, ако параметрите на обществения транспорт и/или

изградената среда не удовлетворяват индивидуалните нужди (което логично може да се случи, въпреки че тези параметри отговарят на стандартите на универсален дизайн)

- организационното пренареждане обикновено помага за прехвърлянето на дейностите в по-подходяща стая, зона и т.н.
- трябва да се организира лична и/или педагогическа помощ, ако е необходимо

3.1.2. Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**

- международни стандарти за информационни системи: [Web Content Accessibility Guidelines](#) и Указания за достъпност на инструмента за авторство (W3C: Консорциум на World Wide Web)
- в допълнение към стандартите WCAG, националните стандарти трябва да бъдат проверени, особено що се отнася до достъпността и използваемостта на специфични типове софтуер
- тези стандарти (както международни, така и национални) не могат да предложат повече от универсалния дизайн, ето защо ключовият момент за осигуряване на достъп до средата е **да се наблюдава систематично виртуалната среда**, за да се премахнат съществуващите бариери или да се предложи алтернатива, ако е необходимо (а бързо справочно ръководство за тестване на достъпността в мрежата е [published here](#) от Щатския университет на Юта)

- **индивидуално приспособяване**

- ако няма систематичен мониторинг на виртуалните среди, може да е необходима *ad hoc/ към това* проверка на достъпността на конкретен уеб сайт
- временните индивидуални корекции на настройките за ИТ/АТ може да изискват професионални съвети или промени, направени от администраторите
- може да са необходими алтернативни системи и/или приложения, ако наличните индивидуални настройки на основната система или приложение не отговарят на специфични нужди
- трябва да се организира лична и/или педагогическа помощ, ако е необходимо

3.1.3. Достъпна визуална комуникация (документи)

○ **универсален дизайн за учене:**

Принципите на достъпните образователни материали са очертани в глави: [chapter 3.3](#), [chapter 3.4](#) and [chapter 3.5](#) от наръчника Включващо висше образование.

- (само като индивидуално приспособяване за зрящи)
- международни стандарти за PDF: [ISO 14289-1:2014 Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 1: Use of ISO 32000-1 \(PDF/UA-1\)](#)
- за други видове документи следва да се спазват следните принципи:
 - идентификация на езика (езиците) на документа
 - семантично маркиране на заглавия
 - използване на списъци
 - използване на смислени хипервръзки
 - разумно използване на таблици
 - алтернативни описания на изображения
 - надписи и алтернативно описание на аудио слоя

○ **индивидуално приспособяване:**

○ **лица със зрителни увреждания**

- електронните материали (текстове, таблици, графики), които могат да бъдат визуално модифицирани и/или прочетени чрез изход за реч или тактилен изход, не са индивидуално приспособени, те трябва да се считат за част по подразбиране от универсалния дизайн
- всеки печатен материал трябва да се разглежда като индивидуално приспособени за зрящи лица; печатни материали във визуално модифициран формат (индивидуално увеличен печат, модифициран контраст или цветове и т.н.) могат да бъдат поискани от хора с частично зрение за прегледи и тестове, докато в случай на учебни материали е препоръчително тези хора сами да изработят такива формати индивидуално, ако е необходимо
- тактилни документи на физически носители (брайлов текст, таблици, тактилни графики и карти, 3D печат) могат да бъдат поискани от незрящи хора за прегледи и тестове (виж Принципи на производство на тактилна графика и Тактилни карти и графики); (see [Principles of tactile graphics production](#) and [Tactile](#)

[maps and graphics](#)); в случай на текстове като учебни материали е препоръчително да оставите тези хора сами да произвеждат такива формати индивидуално, ако наистина е необходимо

- може да са необходими аудио описания на чисто визуални дейности във видео материали и филми
- личен четец само в спешни ситуации

- **лица със слухови увреждания**

- двуезичен документ с превод на местен жестомимичен език или на международната жестомимична система може да бъде полезен за носителите на роден жестомимичен език, за да избегнат неразбиране в случай на по-сложни текстове (директиви, инструкции за сигурност)

- **лица с двигателни увреждания**

- електронните материали (текстове, таблици, графики), които могат лесно да се обработват или обработват алтернативно (чрез глас и т.н.), не са индивидуално приспособени, те трябва да се считат за част по подразбиране от универсалния дизайн (вижте по-горе)
- създаване на среда, която позволява комуникация на нивото на очите с хората в инвалидни колички
- личен асистент, ако е необходимо

- **хора с различия в ученето**

- електронните материали (текстове, таблици, графики), които могат да бъдат визуално модифицирани и/или прочетени чрез изход за реч) не са индивидуално приспособени, те трябва да се разглеждат като част по подразбиране от универсалния дизайн (вижте по-горе)

3.1.4. Достъпна аудио комуникация

- **универсален дизайн за учене**

- качествена акустика във всички учебни и заседателни зали
- вградени индукционни контури в учебни и заседателни зали
- без домофони в сградите
- надписи и алтернативно описание на аудио документите или аудио слоевете на други медии

- **индивидуално приспособяване за хора с увреден слух**
 - временни индукционни контури, слушалки, FM системи и други цифрови слухови апарати
 - временно променящо визуално и пространствено разположение за подобряване на четенето по устните или използването на личен слухов апарат
 - както във физическа, така и във виртуална среда е необходима визуализация на речта:
 - чрез видима артикулация (за хора с увреден слух)
 - чрез надписи (запис на говор в текст, превод в реално време с достъп до комуникация), жестов език, говор и др. (за хора с увреден слух)
 - чрез превод на местен жестомимичен език или международна жестомимична система (за потребителите на жестомимичен език)
 - личната бележка може да бъде полезна или необходима за хора, които използват само визуален канал за комуникация
 - логопедично обучение (с поддръжка на фонетична транскрипция и/или система за говорна сигнална система) за потребителите на жестомимичен език и хората с увреден слух, които може да желаят да бъдат обучени в произношението на говорими чужди езици (по подразбиране не се предполага, че говорещите жестомимичен език се изразяват устно)

3.1.5. Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - преподавателският състав трябва да бъде обучен да предлага:
 - множество средства за ангажиране (за мотивиране на учащите),
 - множество средства за представяне (за справяне с различни нужди и предпочитани стилове на обучение),
 - множество средства за действие и изразяване (за оптимизиране на учебните процеси и предлагане на различни опции за демонстриране на знания и умения).

UDL Guidelines

Affective Networks			Recognition Networks			Strategic Networks		
The “why” of learning			The “what” of learning			The “how” of learning		
Multiple Means of Engagement			Multiple Means of Representation			Multiple Means of Action and Expression		
Provide options for recruiting interest	Provide options for sustaining effort and persistence	Provide options for self regulation	Provide options for perception	Provide options for language and symbols	Provide options for comprehension	Provide options for physical action	Provide options for expression and communication	Provide options for executive functions

Визуално представяне на Указанията [UDL Guidelines](#); фигура източник [source](#).

- специалният персонал трябва да бъде обучен и готов да предложи педагогическо, психологическо и технологично консултиране и, ако е необходимо за повишаване на ефективността, могат да се предложат специално разработени курсове за ученици със специални нужди
- налични помощни технологии
- допълнително време за прегледи, тестове или други дейности, които трябва да се извършват в ограничено време; това допълнително време никога не трябва да се изчислява по общ начин, а индивидуално във всяка ситуация, като се вземе предвид вида увреждане и специфичната дейност (целта му е само да даде възможност за използване на помощни технологии и алтернативни или компенсационни стратегии)
- **индивидуално приспособяване**
 - **Студенти с зрителни увреждания**
 - тактилни знаци, тактилни карти и обучение за ориентация в непозната среда (както физическа, така и виртуална)
 - индивидуално преподаване на визуално ориентирани предмети (математика, природни науки, география, анатомия, история на изкуството, музикознание и др.) и предмети, базирани на недостъпни технологични принципи (напр. посочващи устройства в ИТ и др.); за повече информация относно преподаването на математика вижте публикацията на проекта PLATINUM [Inquiry in University Mathematics Teaching and Learning](#)

- достъпните електронни материали може да се наложи да бъдат преформатирани, конвертирани, модифицирани и възприемани в алтернативни формати
 - обикновено е необходимо обучение за правилно използване на помощни технологии и алтернативни системи, приложения или графики и т.н. (вижте по-горе)
 - трениране на физическо поведение и жестове по време на презентации, език на тялото и др.
- **Студенти със слухови увреждания**
 - индивидуално преподаване на предмети с устна или акустична насоченост (чужди езици, музика и танци, отборни спортове и др.) и предмети, базирани на недостъпни технологични принципи (необходима е аудио комуникация и др.)
 - индивидуално преподаване на местен и чужд жестомимичен език (или международна жестава система) за подобряване на академичните умения на потребителите на жестомимичен език
 - обучение за академично четене и писане както на местен език, така и на английски
 - обучение на публични презентации с помощта на преводач и др.
 - личен записвач, ако е необходимо
 - **Студенти с двигателни увреждания**
 - обучение за правилно използване на помощни технологии и алтернативни системи, приложения и т.н.
 - обучителни презентации, език на тялото и др.
 - личен записвач и обща лична помощ, ако е необходимо
 - **Студенти с различия в ученето**
 - обучение за правилно използване на помощни технологии за четене и писане (маркиране, коригиране на цветове, шрифтове, набор, използване на проверка на правописа, екранен четец с извеждане на реч)
 - обучителни стратегии за компенсация в академично четене и писане, както на местен език, така и на английски (в случай на дислексия), в изчисляване (дискалкулия) и др.
 - **Студенти с психологически и други затруднения**
 - редовни консултации и психотерапии за преодоляване на стресовите ситуации
 - обучение по системи за управление на времето или друга помощна технология; конкретен график, ако е необходимо
 - стратегии за обучение за презентации, език на тялото и др.

- посещаване на уроци онлайн и/или индивидуално организиране на презентации и изпити за преодоляване на стресови ситуации

3.2. Контролен списък, подреден по вид увреждане

3.2.1. Студенти с зрителни увреждания

Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост както с ISO (виж по-горе), така и с национални стандарти за сгради и достъпни технологии (тактилен и аудио интерфейс)
 - достъпен обществен транспорт (навигационни линии, озвучени кръстовища, аудио съобщения)
- **индивидуално приспособяване**
 - обучение за ориентиране в непозната среда
 - електронни или тактилни навигационни/ориентационни системи и знаци
 - тактилни карти
 - лична помощ, ако е необходимо

Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост с указанията за достъпност на уеб съдържанието the [Web Content Accessibility Guidelines](#) и указанията за достъпност на инструмента за авторство (W3C: Консорциум на World Wide Web)
 - други принципи могат да бъдат взети от полезен ресурс [resource](#), разработен от Вашингтонския университет
- **индивидуално приспособяване**
 - временни корекции на настройките за IT/AT
 - алтернативни системи и/или приложения
 - лична и/или педагогическа помощ при необходимост

Достъпна визуална комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - без печатни материали (само като индивидуално приспособяване за зрящи)

- създаване на достъпни електронни текстове и таблици (международни стандарти за PDF: [ISO 14289-1:2014 Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 1: Use of ISO 32000-1 \(PDF/UA-1\)](#)), за други типове документи, правила по принцип идентични с Указанията за достъпност на уеб съдържанието, [Web Content Accessibility Guidelines](#), вижте по-горе)
- както преподавателският, така и административният персонал трябва да бъде обучен в принципите на общуване със слепи и слабовиждащи
- **индивидуално приспособяване**
 - печатни материали във визуално модифициран формат (увеличен, модифициран контраст или цветове)
 - тактилни документи на физически носител (брайлов текст, таблици, тактилни графики и карти, 3D печат), вижте Принципи на производство на тактилна графика ([Principles of tactile graphics production](#)) и Тактилни карти и графики ([Tactile maps and graphics](#))
 - може да са необходими аудио описания на чисто визуални дейности във видео материали и филми
 - личен четец при спешни ситуации

Достъпна аудио комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост на аудио канала (естествен звук в статията, аудио слой в текстов документ) с речта на слепи читатели и по подобен начин, съвместимост на аудиоописанията като алтернатива на визуалната информация със звук във фонов режим
- **индивидуално приспособяване**
 - слушалки за разделяне на различни аудио канали (изход на реч и аудио описания спрямо основно аудио във фонов режим)

Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - както педагогически, така и помощен специален персонал, обучен и готов да предложи специфични курсове и консултации
 - налични достъпни или помощни технологии
 - допълнително време за прегледи, тестове и др.

- **индивидуално приспособяване**

- тактилни знаци, тактилни карти и обучение за ориентация в непозната среда (както физическа, така и виртуална)
- индивидуално преподаване на визуално ориентирани предмети (математика, природни науки, география, анатомия, история на изкуството и др.) и предмети, базирани на недостъпни технологични принципи (указателни устройства в ИТ и др.); за повече информация относно преподаването на математика вижте публикацията на проекта PLATINUM Запитване в университетското преподаване и обучение по математика ([Inquiry in University Mathematics Teaching and Learning](#))
- достъпните електронни материали може да се наложи да бъдат преформатирани, конвертирани, модифицирани и възприемани в алтернативни формати
- обикновено е необходимо обучение за правилно използване на помощни технологии и алтернативни системи, приложения или графики и т.н. (вижте по-горе)
- обучение на физическо поведение и жестове по време на презентации, език на тялото и др.

3.2.2. Студенти със слухови увреждания

Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост както с ISO (виж по-горе)/ (see [above](#)), така и с национални стандарти за сгради и достъпни технологии (контури, без домофони или алтернативи за тях)
 - няма препятствия за общ визуален контакт с всички
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуални алтернативи на домофоните
 - визуални камбани

Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**
 - алтернативно описание на аудио слоя
 - системи за надписи при видеоконференции и филми
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуални надписи, алтернативно описание на аудио слоя при поискване

- виртуална среда за глухи (без писмен език)
- онлайн речници на жестомимичен език

Достъпна визуална комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - създаване и зачитане на условия и принципи, които позволяват четене по устни и използване на жестомимичен език (адекватно осветление, близост, език на тялото, премахване на физически бариери и др.)
 - както преподавателски, така и административен персонал по принципите на комуникация с глухи хора с увреден слух
- **индивидуално приспособяване**
 - зачитане на специфична подредба на седането за подобряване на визуалната комуникация

Достъпна аудио комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - достъпност на аудиокомуникацията както във физическа, така и във виртуална среда (качествена акустика, вградени индукционни контури)
 - надписи и алтернативно описание на аудио документите или аудио слоевете на други медии
 - други принципи могат да се видят в полезен ресурс ([resource](#)), разработен от Вашингтонския университет
- **индивидуално приспособяване**
 - временни индукционни контури, слушалки, FM системи и други цифрови слухови апарати
 - временно променящо визуално и пространствено разположение за подобряване на четенето по устните или използването на личен слухов апарат
 - както във физическа, така и във виртуална среда е необходима визуализация на речта:
 - посредством видима артикулация (за хора с увреден слух)
 - чрез надписи (записване на говор в текст, превод в реално време за достъп до комуникация), жестов език, говор и др. (за хора с увреден слух)
 - чрез превод на местен жестомимичен език или международна жестомимична система (за потребителите на жестомимичен език)

- личният записвач може да бъде полезен или необходим за хора, които използват само визуален канал за комуникация
- логопедично обучение (с поддръжка на фонетична транскрипция и/или система за говорна сигнална система) за потребителите на жестомимичен език и хората с увреден слух, които може да желаят да бъдат обучени в произношението на говорими чужди езици (по подразбиране не се предполага, че говорещите жестомимичен език се изразяват устно)

Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - както педагогически, така и помощен специален персонал, обучен и готов да предложи специфични курсове и консултации
 - налични достъпни или помощни технологии
 - допълнително време за прегледи, тестове и др.
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуално преподаване на предмети с устна или акустична насоченост (чужди езици, музика и танци, отборни спортове и др.) и предмети, базирани на недостъпни технологични принципи (необходима е аудио комуникация и др.)
 - индивидуално преподаване на местен и чужд жестомимичен език (или международна жестова система) за подобряване на академичните умения на потребителите на жестомимичен език
 - обучение за академично четене и писане както на местен език, така и на английски
 - обучение на публични презентации с помощта на преводач и др.
 - личен записвач, ако е необходимо

3.2.3. Студенти с двигателни увреждания

Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост както с ISO (виж по-горе)/ (see [above](#)), така и с национални стандарти за сгради и достъпни технологии (достъпни входове, рампи, асансьори)
 - достъпен обществен транспорт (достъпни спирки, превозни средства без бариери, рампи)

- наблюдение на ситуацията и публикуване на актуална информация за потребителите, за да оценят ситуацията според текущите обстоятелства (вижте [MU Virtual Guide](#))
- **индивидуално приспособяване**
 - временно приспособяване на сгради, мебели или оборудване (временни платформи, преносими стълбищни асансьори и др.)
 - лична и/или педагогическа помощ при необходимост

Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост с указанията за достъпност на уеб съдържанието the [Web Content Accessibility Guidelines](#) и указанията за достъпност на инструмента за авторство (W3C: Консорциум на World Wide Web)
 - достъпност и използваемост на приложенията (например възможност за управление чрез клавиатурата; за повече информация в случай на уебсайтове, вижте ресурса на Университета на Вашингтон ([the University of Washington resource](#)) относно достъпността на клавиатурата)
- **индивидуално приспособяване**
 - временно приспособяване на настройките
 - алтернативни системи и/или приложения
 - лична и/или педагогическа помощ при необходимост

Достъпна визуална комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - без печатни материали (само като индивидуално приспособяване)
 - създаване на достъпни електронни текстове и таблици (международни стандарти за PDF: [ISO 14289-1:2014 Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 1: Use of ISO 32000-1 \(PDF/UA-1\)](#), за други типове документи, правила по принцип идентични с Указанията за достъпност на уеб съдържанието, [Web Content Accessibility Guidelines](#), вижте по-горе)
 - предварително доставяне на материали за по-добра ориентация в структурата им и как да се борави с тях
- **индивидуално приспособяване**

- електронните материали (текстове, таблици, графики), които могат лесно да се обработват или обработват алтернативно (чрез глас и т.н.), не са индивидуално приспособени, те трябва да се считат за част по подразбиране от универсалния дизайн (вижте по-горе)
- създаване на среда, която позволява комуникация на нивото на очите с хората в инвалидни колички
- личен асистент, ако е необходимо

Достъпна аудио комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - предварително доставяне на материали за по-добра ориентация в структурата им и как да се борави с тях
- **индивидуално приспособяване**
 - създаване на среда, която позволява комуникация на нивото на очите с хората в инвалидни колички
 - лична бележка, ако е необходимо

Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - както педагогически, така и помощен специален персонал, обучен и готов да предложи специфични курсове и консултации
 - налични достъпни или помощни технологии
 - допълнително време за прегледи, тестове и др.
- **индивидуално приспособяване**
 - обучение за правилно използване на помощни технологии и алтернативни системи, приложения и т.н.
 - обучителни презентации, език на тялото и др.
 - личен записвач и обща лична помощ, ако е необходимо

3.2.4. Студенти с различия в ученето

Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост както с ISO (вижте по-горе/ [above](#)), така и с националните стандарти за сгради (особено системата за указателни табели в сградите)

- **индивидуално приспособяване**
 - лична помощ, ако е необходимо

Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост с указанията за достъпност на уеб съдържанието the [Web Content Accessibility Guidelines](#) и указанията за достъпност на инструмента за авторство (W3C: Консорциум на World Wide Web)
 - достъпност и използваемост на приложенията
 - опции за персонализиране на средата (уебсайтове и други материали) за подобряване на четливостта на ресурсите
 - наличие на помощни технологии (като [ClaroRead](#))
- **индивидуално приспособяване**
 - временни корекции на настройките за IT/AT
 - алтернативни системи и/или приложения
 - лична и/или педагогическа помощ при необходимост

Достъпна визуална комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - печатен материал само като индивидуално приспособяване (особено за тежки случаи на специфични разлики в обучението)
 - създаване на достъпни електронни текстове и таблици (международни стандарти за PDF: [ISO 14289-1:2014 Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 1: Use of ISO 32000-1 \(PDF/UA-1\)](#), за други типове документи, правила по принцип идентични с Указанията за достъпност на уеб съдържанието, [Web Content Accessibility Guidelines](#), вижте по-горе)
- **индивидуално приспособяване**
 - електронни материали (текстове, таблици, графики) като алтернатива на печатните (да бъдат визуално модифицирани и/или разчетени с помощта на речев изход)

Достъпна аудио комуникация

- **универсален дизайн за учене**

- съвместимост на аудио канала (естествен звук в стаята, аудио слой в текстов документ) с речта на хората с дислексия
- **индивидуално приспособяване**
 - слушалки за разделяне на различни аудио канали (изход на реч спрямо основно аудио във фонов режим)

Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - специален персонал, обучен и готов да предложи специфични курсове и консултации
 - налични помощни технологии (софтуер за преобразуване на говор в текст и др.)
 - допълнително време за изпити, тестове и др.
- **индивидуално приспособяване**
 - обучение за правилно използване на помощни технологии за четене и писане, ефективно използване на проверка на правописа и др.
 - обучение за академично четене и писане

3.2.5. Студенти с психологически и други затруднения

Достъпна физическа среда

- **универсален дизайн за учене**
 - гъвкаво разпределение на местата в класните стаи
 - помещения за самостоятелно обучение в тиха среда
- **индивидуално приспособяване**
 - тиха среда на разположение в отделна стая(и) или сграда(и)
 - лична помощ, ако е необходимо (особено за студенти с ADD/ADHD)

Достъпна виртуална среда

- **универсален дизайн за учене**
 - съвместимост с указанията за достъпност на уеб съдържанието the [Web Content Accessibility Guidelines](#) и указанията за достъпност на инструмента за авторство (W3C: Консорциум на World Wide Web)
 - достъпност и използваемост на приложенията

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

- гъвкавост при участие във виртуалната среда (позволяване на камерата да бъде изключена, участие чрез чат и т.н.)
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуално споразумение за видеоконферентна връзка (не изисква камерата да се включва постоянно по време на онлайн срещи на индивидуална основа и т.н.)

Достъпна визуална комуникация

- **универсален дизайн за учене**
 - печатен материал само като индивидуално приспособяване (особено за тежки случаи на специфични разлики в обучението)
 - създаване на достъпни електронни текстове и таблици
 - визуална информация, придружена от слухов коментар
 - предоставяне на ясна и структурирана информация за обхвата на необходимата литература (като се уверите какво се изисква и какво е по избор)
- **индивидуално приспособяване**
 - индивидуални консултации за изясняване на неясна информация в материалите

Методи на преподаване, учене и оценяване

- **универсален дизайн за учене**
 - специален персонал, обучен и готов да предложи специфични курсове и консултации
 - налични помощни технологии (софтуер за преобразуване на говор в текст и др.)
 - допълнително време за изпити, тестове и др.
- **индивидуално приспособяване**
 - редовни консултации и психотерапии за преодоляване на стресовите ситуации
 - обучение по системи за управление на времето или друга помощна технология
 - обучителни презентации, език на тялото и др.
 - провеждане на изпити в отделни помещения с индивидуален контрол